

Roald van Elswijk

Rijksuniversiteit Groningen

r.j.h.van.elswijk@rug.nl

“Den herlege lydrikdomen av hans språk”

Den nederlandske resepsjonen av Arne Garborg

Introduksjon

Arne Garborg (1851–1924) var ein av dei største norske forfattarane på 1800-tallet og ein svært aktiv deltakar i den sosiale debatten. Forutan sitt litterære verk er Garborg særleg kjent for sine polemiske skrifter og sine idear om reising av nynorsken, ei av dei to offisielle målformene i Noreg. I denne artikkelen går eg nærare inn på resepsjonen av Arne Garborg i Nederland og Flandern på byrjinga av 1900-tallet, særleg når det gjeld hans idear om språknasjonalisme og nynorsk. Eg tar utgangspunkt i ein del resepsjonsdokument frå Nederland og Flandern som eg analyserer med grunnlag i teoriane til Hayden White (diskursanalyse) og Petra Broomans, som tilpassar White sine idear i ei næranalyse av litteraturhistoriske tekstar. Analysen min siktar på eit innblikk i resepsjonen av Garborg i Nederland, særleg korleis språknasjonalistiske teoriar frå eit perifert språkområde blir mottatt i eit anna mindre språkområde. Artikkelen inngår i eit større Ph.D. prosjekt ved Universitetet i Groningen der språknasjonalistiske innslag i resepsjonen av ulike nordiske forfattarar blir granska. Prosjektet er nært knytta til doktorprosjektet av Els Biesemans (Universitetet i Gent, Belgia) og hennes prosopografiske database.

Garborg og språknasjonalismen

Arne Garborg var ein av dei største norske forfattarane, essayistane, lyrikarane, omsetjarane, kritikarane, politikarane og målmenn noensinne. I alt har Garborg publisert i overkant av 2000 tekstar om nasjonale, religiøse, politiske og etiske spørsmål. Ein av hans biografar, Tor Obrestad, karakteriserer Arne Garborg slik:

Arne Garborg var ein sentral norsk intellektuell og skribent i den siste halvdel av nittenhundretallet. [...]. Han var ein personlegdom som prega norsk kultur og debatt kan henda meir enn nokon annan

fordi han levde så tett inn til det som skulle forma det moderne Norge og fordi han så heilt tok del i striden [...].¹

Arne Garborg blei fødd på Jæren på Sørlandet, og ville aldri gløyme sin bakgrunn på landet eller dei harde livsvilkåra der. Likevel var han sterkt interessert i europeiske forhold og verka "europeisk" i sine utsagn om politikk og litteratur. Det var kanskje derfor at Obrestad kallar Garborg for "ein jæring og ein europear".²

Eit av dei største livsprojekta av Garborg var nok nynorsk målreising. Han hadde skarpe idear om målstøda i Noreg og korleis den norske språkstriden burde løype ut. Ifølgje Arne Garborg var språk og nasjonalisme nært knytta til kvarandre. I 1877 publiserte han eit verk om dette emnet, essaysamlinga *Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse* som i samtida skulle bli det viktigaste programskriftet til målrørsla.³ Dei ti essaya i denne boka er sterkt polemiske, og formgitt som eit slags brev der Garborg både spør og svarar om forholda mellom språk og nasjonalisme, og om nynorskens rolle i norsk samfunn. Språkreising går i eitt med nasjonalitetsreising synest Garborg, og den er "et historisk Fænomen, indtraadt i Livet i Kraft af bestemte historiske Forudsætninger. Det vil sige: *den er en Objektivitet*"⁴ (original framheving). Det er særleg det femte essayet i denne boka der Garborg forklarar korfor nynorsk målreising er naudsynt for at Noreg blir ein verkeleg sjølvstendig nasjon. Her skriv Garborg at ein norsk nasjonalitet er ei slags sjølvfølgje, noe som bare finst eller ikkje:

Hvoraf beviser man, at der er en norsk Nationalitet? Hvoraf beviser man, at denne Nationalitet trænger et norsk Sprog? osv. – Ørkesløse Diskussioner. Dersom der er en 'norsk Nationalitet', Mhrrr! – saa vil dette [simpelthen] aabenbare sig deri, at den objektiverer sig i en selvstændig Form. Gjør den ikke dette, saa eksisterer den ikke – som Nationalitet nemlig.⁵

I dette verket presenterer Garborg også sin kjente "to nasjonar-teori", der han snakkar om ei lingvistisk "kløyving" i det norske samfunnet som gjør at landet faktisk består av to ulike kulturar, som er språkleg fråskilde. Ifølgje Garborg burde eitt av dei sentrale spørsmåla i språkdebatten vere, korleis og til kva grad desse to norske "nasjonane" ville påverke kvarandre.

Arne Garborgs idear om kulturspråkets rolle i nasjonal reising ville i ettertid knytte opp til Miroslav Hrochs teoriar i hans verk *Social preconditions of national revival in Europe*.⁶ Det var Hroch som introduserte begrepet "ethnolinguistic nationalism", eller "språknasjonalisme" som det ofte heiter i Norden. Garborg var nok den viktigaste språknasjonalisten i Noreg på slutten av 1800-tallet og tidleg på 1900-tallet.

Teori og tekstkorpus

I dette bidraget analyserer eg ein del resepsjonsdokument om Arne Garborgs bøker med grunnlag i teoriane om innhalds- og diskursanalyse, særleg verka av Hayden White. Eg konsentrerer meg under analysen om språknasjonalistiske og -politiske element i tekstane.

I tekstkorpus er eit relevant utval artiklar frå ulike aviser, bøker og tidskrifter frå perioden 1900–1925. Eg brukte både den omfattande databasen til Els Biesemans og dei to digitale arkiva til Det kongelege nederlandske biblioteket (KB) og Det digitale biblioteket for nederlandsk litteratur (DBNL), både i Haag. Ellers var det ein del ”sekundære” funn og tekstar som eg fann ved eiga gransking. I alt var det 87 treff på nøkkelordet ”Arne Garborg” i kjeldematerialet. Det gjaldt både originalt verk, omsetjingar, annonsar, meldingar, tyske og engelske gjendiktingar av Garborg sine verk, men òg sekundære verk om forfattere, essay og artiklar. Etter ei nøye lesing av dette tekstmaterialet, var det til slutt 33 tekstar som eg kunne bruke til den endelege analysen min (37.9 % av alle funn).

Arne Garborg på nederlandsk

Arne Garborg og hans fru Hulda Garborg verka vore ganske interesserte i Nederland og Belgia; dei besøkte desse to landa fleire gonger. Arne refererer til språkstriden i Belgia i *Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse*. Her sitterer han eit fransk vekeblad som skreiv at ”la [Flamand] est un jargon corrompu du Hollandais, qu'on ne parle que quand on n'en sait pas d'autre”.⁷ Ifølgje Garborg kunne ordet ”hollandais” her bli erstatta av ”dansk” og ”flamand” av norsk, sidan mange trudde at norsk bare var ein dansk dialekt. Han nemner striden mellom flamsk og vallonsk også i sitt korte essay *Norsk eller dansk-norsk? Svar til Bjørnson* frå 1887.⁸ Arne og Hulda Garborg var ganske aktive i formidlinga av nynorsk kultur og litteratur til det nederlandske språkområdet. Dei korresponderte hyppig med forfattarar og kritikarar frå både Nederland og Belgia og Arne skreiv eit utførleg essay om den norske språkstriden i tidsskriftet *Scandia* i 1904.⁹

I juli 1889 reiste Arne Garborg til Tyskland, via Amsterdam. Det er ikkje kjent om han budde i Nederland eller om han bare var på gjennomreise. Hans fru Hulda Garborg budde i 1909 i nærleiken av Amsterdam i ein månad, der ho møtte den kjende nederlandske omsetjaren og kulturformidlarer Margaretha Meyboom (1856–1927). På universitetsbiblioteket i Oslo finst det ein del brev mellom Meyboom og Garborg, der dei drøftar både litteratur og formidling av nordisk kultur til Nederland og Belgia.¹⁰ Det første litterære verket av Arne

Garborg som blei omsett til nederlandsk, var fragment av romanen *Ein Fritenkjar* (1878). Romanen *Bondestudentar* (1883) var det første verket som blei gjendikta i fullstendig form. Den nederlandske gjendiktinga, *Boerensstudenten*, kom ut i 1905. Boka fekk mykje merksemd av dei nederlandske media og blei meldt fleire gonger i tidskrifter og aviser.

Under analysen av tekstmaterialet har eg særleg sett på perioden 1900–1925, perioden da hovudverka av Arne Garborg kom ut på nederlandsk og da Arne og Hulda var mest aktive som kulturformidlarar av nynorsk litteratur. Oversikten nedenfor er ei liste over alle gjendiktingar av Arne Garborg som blei publisert på nederlandsk mellom 1900 og 1925. Eg har òg tatt med artiklar og essay som blei skriva om nynorsk eller om den norske språkstriden som kom ut i nederlandskspråklege media i perioden.

OMSETJINGAR		
originaltittel	nederlandsk tittel	tidsskrift/forlag
<i>Ein Fritenkjar</i> (1878)	Een vrijdenker (1896)	“De Gids” (fragment)
<i>Hjaa ho mor/Hos mama</i> (1890)	Bij moeder thuis (1896)	“De Gids” (fragment)
<i>Bondestudentar</i> (1883)	Boerensstudenten (1903)	“Den Gulden Winckel” (fragment)
<i>Han Lars i lia</i> (1883)	Onze Lars (1903) [‘Vår Lars’]	“Scandia” (fragment)
<i>I Helheim</i> (1901)	In de woning van Hel (1903)	“De Gids” (fragment)
<i>Bondestudentar</i> (1883) [forkorta]	Boerensstudenten (1905)	Hollandia, Baarn
<i>Den bortkomne Faderen</i> (1899)	De verloren vader (1905)	H.J.W. Becht, Amsterdam
<i>Hjaa ho mor/Hos mama</i> (1890) [ukjent]	Bij moeder thuis (1913)	Loman & Funke, Den Haag
<i>Kolbotn-brev</i> (1887-1888)	Slaapmiddeltjes (1913) [‘Sovemiddel’]	“Leeuwarder Courant”, Leeuwarden
	Buiten in de bergen. Brieven van Kolbotn (1917) [‘Ute på fjella. Brev frå Kolbotn’]	A.W. Sijthoff, Leiden
<i>Fred</i> (1892)	Vrede (1918)	H. Honig, Utrecht
ANNA		
tittel	omskrivning	tidsskrift/forlag
“Nieuw-Noorsch” (1903)	Artikkel av Arne Garborg om nynorsk og den norske språkstriden. (1903)	“Scandia”
“Noorwegens letterkunde in de negentiende eeuw” (1922)	Historie av norsk litteratur på 1800-tallet. Det andre kapitlet er vitna nynorsk-forfattarar og språkstriden.	Erven F. Bohn, Haarlem

Det som er ganske interessant når man ser på desse tidlege gjendiktingar frå nynorsk, er at orda “[omsett] frå nynorsk” (“Naar het Nieuw Noorsch”) eller “frå nynorsk landsmaal” ofte finst på romanens førsteside. Noen av dem har likevel bare etiketten “frå norsk”.¹¹ Eg tyder denne eksplisitte bruken av namnet “nynorsk” eller “landsmaal” som prov på at

desse to namna var kjente for det nederlandske publikum, kanskje på grunn av Arne Garborgs essay om den norske språkstriden i *Scandia* i 1904. Det var truleg denne artikkelen som introduserte namnet "Nieuw Noorsch" i det nederlandske språkområdet. Uansett tykkjer eg det er interessant at begrepet "nynorsk" faktisk blei brukt som eige namn og blei sett som eit eige språk som skil seg frå bokmål.

Karakteriseringar og språknasjonalistiske element i tekstkorpus

Målet med denne tekstanalysen av nederlandskspråkleg resepsjonsmateriale er å granske korleis Garborg blir sett utanfor heimlandet, nærare sagt i Nederland og Flandern, den nederlandskspråklege delen av Belgia. I Noreg blir Arne Garborg for det meste sterkt assosiert med nynorskrørsla og er han karakterisert som målmann, ein forkjempar for nynorsken. Meininga er å sjå om bildet av Garborg som språknasjonalist kjem fram her òg, med andre ord om hans verksemd innanfor den språknasjonalistiske rørsla blir nemnt i nederlandske media også.

Noe som står fram i ein tidleg artikkel om Garborg når det gjeld hans posisjon som skjønnlitterær forfattar er at han "langt overgår alle nåverande norske forfattarar".¹² Bildet som oppstår frå dei nederlandske tekstane eg har analysert er at Garborg for det meste blir karakterisert som ein viktig og stor forfattar. Han blir av nederlandske kritikarar gjerne sett som ein av samtidas viktigaste nordiske forfattarar og hans litterære verk blir fleire gonger kalla for fornyande og modernistisk. Artiklane og essay som blei skrivne om Garborg på denne tida er gjerne lange og behandlar hans forfattarskap nokså dyptgåande, med mange fragment frå hans romanar.

Når det gjeld stil og språkbruk, blir Garborgs verk av kritikaren Wolfgang van der Meij karakterisert som "sublimt og fortolka med mykje talent. Eitt vell av visdom og tanker".¹³ Ein annan kritikar, Jan de Vries, som publiserte fleire artiklar om Arne Garborg i samtidas tidsskrifter og aviser, bruker dei store ordelaga "den herlege lydrikdomen av hans språk".¹⁴ Det var særleg Garborgs ordbruk og stil som blei framheva av fleire nederlandske kritikarar på denne tida.

Eit element som går igjen i tidlege meldingar av Garborgs verk er hans verksemd som språknasjonalist. I fleire artiklar blir det nemnd at Garborg ikkje bare var forfattar men at han òg var aktiv innanfor den nasjonalistiske språkrørsla i Noreg. Det er interessant å sjå korleis den norske språkstriden og nynorsk språk blir omskrive i desse nederlandske tekstane.

Ein av dei mest aktive kulturformidlarane av nordisk litteratur i det nederlandske språkområdet på denne tida var Richard Constant

Boer (1863–1929). Han skreiv ei doktoravhandling om *Qrvar Oddsaga* ved universitetet i Groningen og blei kort tid etter professor i gammalgermansk i Amsterdam. Ved sida av hans mangfaldige publikasjonar om germansk filologi og sanskrit, skreiv han mange essay, artiklar og bøker om moderne nordisk litteratur. Hans første essay i dette feltet drøftar Færøyane og den historiske utviklinga av dens litteratur. I sin store artikkel der han samanliknar Garborgs diktsyklus *I Helheim* (1901) med Eddadiktet *Völuspá*, skriv Richard Boer at

No kjem Garborg og skriv på dette språket som enno *kjempar for sin eksistensrett* [...]. [h]an reiser det norske språket *til verdslitteratur*. Den som ønskjer å vite kva framifrå forfattarar har å seie no til dags skal ta seg bryet med å lære seg dette norske *bondespråket*.¹⁵ (mine framhevingar)

Boer karakteriserer nynorsk som eit ungt språk som ennå kjempar for å bli akseptert som fullverdig språk. Ved sine verk reiser Arne Garborg nynorsk til eit fullstendig kulturspråk, til verdslitteratur. Samtidig omskriv Boer dette nye verdslitteraturspråket som ”bondespråk”, ei karakterisering som ofte går igjen i Noreg og norsk litteratur.¹⁶ Eg tykkjer det er påfallande at nynorskens bakgrunn i dei dialektane ofte blir brukt for å kalle språket for ”bondespråk” eller noe liknande, i nederlandske tekstar også. Verbet ”kjempe” er interessant i den forstand at Garborg gjerne blir karakterisert som ein forfattar med mykje motgang i livet, og som ein konsekvens har mått kjempe for sine idear ein god del.

I boka *Noorwegens letterkunde in de negentiende eeuw* (Noregs litteratur på 1800-tallet), den første nederlandske litteraturhistoria der norsk litteratur står i fokus, møter vi Richard Boer igjen.¹⁷ Bokas anna kapittel handlar fullstendig om den norske språkstriden og forfattarar som skreiv på nynorsk. Ifølgje Boer var problemet ikkje at det ikkje fanst eit ekte norsk språk, men heller at språket ikkje var foreint og bare fanst i dialektane. Når det gjeld nynorsk målreising, skriv Boer kvast:

Faktumet at nynorsk målreising har blitt ein suksess, er sikkert ei av dei merkelegaste sakene som attenhundretallets kulturliv har fått oppleve. Uansett kva ein kunne seie om kunstige språk, dette kunstige språket har blitt eit levande eit.¹⁸

Det er interessant å sjå at Boer kallar nynorsk her for eit ”foreinande språk” og eit språk som for det meste er eit skriftspråk, ikkje noe språk som blir tala.¹⁹ I ein artikkel i tidskriftet *De Gids* frå 1909, hadde Boer allereie kommentert at nynorskens sjanser i språkdebatten ”stod betre til enn noensinne. [...] Men landsmålets herrar tek sørgjeleg feil om dei

meinar at folk i byane, som utgjør halvparten av befolkinga, så lett vil finne seg i å overta språket deira”.²⁰

Garborgs innsats for nynorsk var ei viktig oppgåve for ham. I eit minnesord som Richard Boer skreiv i 1924 over forfattaren, formulerer han det slik at

Garborgs livsoppgåve består til ein stor del av det han har gjort for landsmålets sak. Dette er likevel ikkje noe sekundært mål ved sida av hovudmålet hans, men heller utgjør ein integrert del av hovudmålet. [...] Likevel var det viktig å vise for lesarane, for det var særleg dei som han ville nå ut til, gjennom eit eksperiment at språket deira var det verdt å skive i og få lese, at livets gode saker kunne bli uttrykt i det språket. For dem, i motsetjing til Garborg, stod valet ikkje mellom eit språk og eit anna, men mellom dette språket og ikkje noe anna språk.²¹

Allereie i ungdomsår hadde Garborg vist ei stor interesse for språkdebatten. Eit interessant ordval finst i eit brev som ein ung Garborg skreiv til filologen Kristoffer Janson, der han snakkar om ”Deres høie og hellige sak: det norske maals gjenopreisning”.²² Ved å bruke ordet ”gjenopreisning” viser Garborg at det norske språket har bruk for å bli reist igjen etter at det blei systematisk nedvurdert av dei danske myndigheita i 420 år. Arne Garborg syntest at bare nynorsk målreising ville forsikre eit ekte sjølvstendig Noreg. For å seie det med hans egne ord: ”Sproget er Nationalitetens Legeme, og en Sjæl kan ikke skifte Legeme”.

Refleksjon

I denne artikkelen har eg analysert ein del resepsjonsdokument frå perioden 1900–1925 frå både nederlandske og flamske media. Tekstkorpus inneheld tekstar frå dei digitale arkiva til Det kongelege nederlandske biblioteket og Det digitale biblioteket for nederlandsk litteratur, både i Haag, og frå den prosopografiske databasen til Els Biesemans (Gent). Målet med analysen var å sjå etter språknasjonalistiske spor og element i den nederlandske resepsjonen av den norske forfattaren Arne Garborg.

I tekstane som eg har analysert finst det forhaldsvis mange referansar til Arne Garborgs språkpolitiske verksemd, og til nynorsk språk. Kritikar og språkvitar Richard Boer kallar språket i 1903 for eit ”bonde-språk” men òg for eit språk som man skal lære når man vil vete kva samtidas viktige forfattarar har å seie. Tekstkorpuset inneheld òg ein del tilvisingar til nynorsk målreising, både objektive og subjektive. Boer kallar den i 1922 i ein breiare europeisk samanheng for ”påfallande”.

I dei fleste omsetjingane av Garborg som ligg føre på nederlandsk finst det ein referanse til den nye målforma (”Naar het Nieuw Noorsch”).

Ulike tidsskrifter og aviser skreiv om den norske språkstriden og namnet 'nynorsk' blei forholdsvis tidleg introdusert i Nederland, truleg av Garborg sjølv. Noen kjelder framviser til og med ein viss forkunnskap hos den nederlandske lesaren om dei språklege forholda i Noreg. Ein kan konkludere med at materialet viser at i perioden 1900–1925, blei ikkje bare Garborgs skjønnlitterære verk for det meste svært positivt motteke, men fanst det i Nederland og Flandern også ei viss interesse for nasjonalistiske idear frå det perifere norske språkområdet.

Noter

¹ Tor Obrestad, *Arne Garborg. Ein biografi*, Oslo 1991, s. 9.

² Obrestad 1991, s. 168.

³ Arne Garborg, *Den Den ny-norske Sprog- og Nationalitetsbevægelse. Et Forsøg paa en omfattende Redegjørelse, formet som polemiske Sendebreve til Modstræverne*, Kristiania 1877.

⁴ Garborg 1877, s. 14.

⁵ Garborg 1877, s. 15.

⁶ Miroslav Hroch, *Social preconditions of national revival in Europe*, New York² 2000.

⁷ Garborg 1877, s. 163.

⁸ I: Vor Sprogudvikling. – *En Redegjørelse. Med et Tillæg*, Kristiania 1897, s. 340–347.

⁹ Jfr. Petra Broomans, "Scandia i Nederländerna. Om Margaretha Meyboom och hennes nordiska tidskrifter", *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 2001:22, s. 155–166.

¹⁰ Jfr. Roald van Elswijk, "Spread the word. Arne and Hulda Garborg as cultural transmitters of Nynorsk", i Petra Broomans og Marta Ronne (red.), *In the vanguard of cultural transfer. Cultural transmitters and authors in peripheral literary fields*, Groningen 2010 [i trykk].

¹¹ "Naar het Nieuw Noorsch": *Bondestudentar* (1905); "Naar het Nieuw Noorsch Landsmaal": *Kolbotn-brev* (1917); "Uit het Noorsch": *Den bortkomne Faderen* (1905), *Hjaa ho mor* (1913) og *Fred* (1918).

¹² Richard Boer, "Reisherinneringen uit Noorwegen. VI. Uit de jongste prozaliteratuur (2)", *De Gids* (1909: 73th vol.), s. 16.

¹³ Wolfgang van der Meij, "Scandinavische kroniek", *De Nederlandsche Spectator* (1906), s. 206.

¹⁴ Jan de Vries, "Taal- en spellingstrijd in Noorwegen", *De Nieuwe Taalgids* (1935: 15th vol.), s. 207.

¹⁵ Richard Boer, "Twee Noorweegsche gedichten van de eeuwigheid", *De Gids* (1903: III), s. 40.

¹⁶ Jfr. Van Elswijk 2010.

¹⁷ Richard Boer, *Noorwegens letterkunde in de negentiende eeuw*, Haarlem 1922.

¹⁸ Boer, 1922, s. 95.

¹⁹ Boer, 1922, *ibid.*

²⁰ Boer, 1909, s. 273.

²¹ Richard Boer, "Arne Garborg 1851–1924", *Onze eeuw. Maandschrift voor staatkunde, letteren, wetenschap en kunst* (1925: 4. bd.), s. 52–53.

²² I: Morten Haug Frøyen og Sveinung Time, *Arne Garborgs kultur- nasjonalisme. To studiar*, Oslo 1996, s. 11.